

ნიკო ჯავახიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის წინაპრები მამის მხრიდან

წინამდებარე გამოკვლევაში მოთხრობილია დიდი ქართველი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის, თბილისის უნივერსიტეტის დამაარსებლის ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილის (1876-1940) წინაპრების შესახებ მამის მხრიდან.

აქვე დავსძენთ, რომ ივანე ჯავახიშვილის დედის წინაპრებისა და ნათესავების შესახებ დაწერილი ჩვენი გამოკვლევა ამ ცოტა ხნის წინათ გამოქვეყნდა.¹

ეს სტატია სამ ნარკვევად იყოფა. პირველ ნარკვევში წარმოჩენილია თავად ჯავახიშვილთა საგვარეულოს ისტორია, მეორეში შესწავლილია ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბები, ხოლო მესამეში წარმოდგენილი არიან ივანე ჯავახიშვილის უშუალო წინაპრები მამის მხრიდან, ანუ პირდაპირი (მამრობითი) ხაზით.

1) თავად ჯავახიშვილთა საგვარეულოს ისტორიიდან

ჯავახიშვილებს საპატო ადგილი ეკავათ ძირძველ ქართულ ფეოდალურ საგვარეულოებს შორის. ამ გვარის წარმომადგენლები წარმატებით მოღვაწეობდნენ სახელმწიფო და სამხედრო სარბიელზე და ბაგრატოვან ხელმწიფეთა სამეფო კარზე სხვადასხვა დროს ეპყრათ: მეჭურჭლეთუხუცესის, მეაზრეთუხუცესის, მდივანბეგის, ეშიკალასბაშის, ბაზიერთუხუცესის, ფარეთუხუცესის, ბოქაულთუხუცესისა და სხვა საპატო თანამდებობები.

---

¹ ნ. ჯავახიშვილი. ივანე ჯავახიშვილის ბიოგრაფიის ნაკლებადცნობილი და უცნობი ფურცლები. ნაწილი პირველი. ივანე ჯავახიშვილის წინაპრები და ნათესავები დედის მხრიდან. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მაცნე, ისტორიის არქეოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია. № 1. თბ. 2015, გვ. 196-213.

შუა საუკუნეების ქართულ საისტორიო წყაროებში ჯავახიშვილთა საგვარეულოს წარმომადგენლები ხშირად იხსენიებიან.²

უფლისწულმა ვახუშტი ვახტანგის ძე ბაგრატიონმა (1696-1756) თავის თხზულებაში „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ ჯავახიშვილთა გვარი მოიხსენია ქართველ მთავართა შორის.³ იმავე ნაშრომში იხსენიებიან ჯავახიშვილთა საგვარეულოს წარმომადგენლები, რომლებმაც სხვადასხვა დროს გამოიჩინეს თავი – XIV საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწე წარჩინებული ფეოდალი გამრეკელ ჯავახის ძე, რომელიც მეფე ვახტანგ III-ის მხარდამხარ „მხნედ იბრძოდა“, ჯავახი, რომელმაც ქართლის მეფე კონსტანტინე II-ს დიდი დახმარება გაუწია 1488 წელს შემოჭრილი იაყუბ-ყაენის წინააღმდეგ ბრძოლაში, იოსები, რომელიც მთავარეპისკოპოსად დაადგინეს ერეკლე I-ის ქართლში მეფობის დროს.⁴

უფლისწული იოანე გიორგის ძე ბაგრატიონი (1768-1830) თავის გენეალოგიურ თხზულებაში „შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა“ თავად ჯავახიშვილთა შესახებ გვაუწყებს: „ეს პირველ იყვნენ მოსახლე აბულეთსა შინა, კერძოდ, ჯავახეთისა და ესენი იტყოდნენ ქართლოსიანთ გვარობასა ჯავახოსისგან შტამომავლობასა, ხოლო უკანასკნელ დროსა – მეფე ბაგრატიასა, ოდეს მეფე იქმნა ბაგრატ წელსა 1360 და დროსა ამისასა მოვიდა ლანგ თემურ და ბრძო მეფესა, მაშინ ჯავახოს სახელ წოდებით დიდად გაისარჯა მრავალგან ბრძოთათართა და შემდგომად მეფემან ამანვე გადმოასახლნა ჯავახოს და სახლელუნი მისნი და დააშენნა გაღმა მხარს ფხოელის ადგილსა შინა და უბოდა ხეობასა მას შინა ადგილნი და სოფელნი... აწ არიან მოსახლედ: 1) თეიმურაზის შვილები, 2) ვახუშტის შვილები, 3) დიმიტრის შვილები, 4) ქაიხოსროს შვილები, 5) იოსების შვილები“.⁵

² პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. ტ. V. მასალები შეკრიბეს და გამოსაცემად მოამზადეს დ. კლდიაშვილმა, ნ. მშვიდლობაძემ, გ. მჭედლიძემ, მ. სურგულაძემ. ტომი შეადგინა და რედაქცია გაუწია მ. სურგულაძემ. თბ. 2015, გვ. 436-468.

³ ვახუშტი ბატონიშვილი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. „ქართლის ცხოვრება“. ტ. IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1973, გვ. 28.

⁴ ვახუშტი ბატონიშვილი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, გვ. 252; 387-388; 464.

⁵ ი. ბაგრატიონი. შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა (მასალა ისტორიისათვის). ხ. კაცელაშვილის გამოცემა. თბ. 1997, გვ. 32.

ჯავახიშვილთა საგვარეულოს ისტორიის შესწავლას საყურადღებო გამოკვლევები მიუძღვნეს პროფესორებმა ნოდარ შოშიაშვილმა⁶ და როლანდ თოფჩიშვილმა.⁷ ამ გვარის გენეალოგიური ნუსხა შეადგინა საქართველოს გენეალოგიური საზოგადოების თავმჯდომარემ იური ჩიქოვანმა.⁸ ხსენებული საგვარეულოს ზოგიერთი წარმომადგენლის შესახებ გამოქვეყნდა ჩვენი საენციკლოპედიო სტატიები,⁹ ხოლო ივანე ჯავახიშვილის დედის წინაპრებისა და ნათესავების შესახებ – გამოკვლევა.¹⁰

დადგენილია, რომ წარჩინებულ ქართველ ფეოდალთა – ჯავახიშვილთა საგვარეულო სათავეს იღებს მესხეთიდან, კერძოდ, თორიდან (ძირითადად მოიცავდა თანამედროვე ბორჯომის რაიონის ტერიტორიას). იგი წარმოდგა თორელთა საგვარეულოს ძირითადი განშტოებიდან, რომელიც XII საუკუნეში დამკვიდრდა შიდა ქართლში, კერძოდ, თემძის ხეობაში და ჩამოაყალიბა თავისი საფეოდალო, რომელიც XV საუკუნიდან სათავადოდ იქცა. თორელთა დანარჩენ საგვარეულო განშტოებებს წარმოადგენდნენ: ახალციხელები, რუსთაველები, სამძივრები, ლობიარები და ქვეშელები.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში არსებობს სხვადასხვა შეხედულება თორელთა თავდაპირველი გვარის შესახებ. ისტორიკოსთა ნაწილის (ნ. შოშიაშვილი, რ. თოფჩიშვილი) მოსაზრების თანახმად, თორელთა გვარი მომდინარეობს გამრეკელთა საგვარეულოდან, რასაც ადასტურებს თორელთა და შემდგომ ჯავახიშვილთა შორის მამაკაცის სახელ „გამრეკელის“ არსებობაც.

⁶ ნ. შოშიაშვილი. ჯავახიშვილები. ენციკლოპედიური ლექსიკონი „ივანე ჯავახიშვილი“. თბ. 2002, გვ. 767-768.

⁷ რ. თოფჩიშვილი. საქართველოს თავადაზნაურთა გვარების ისტორია, თბ. 2011, გვ. 441-445.

⁸ С. Думин. П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV. Князья Царства Грузинского. С. Думин и Ю. Чиковани. Под редакцией С. Думина. М. 1998, гв. 146-147; 155-157.

⁹ ნ. ჯავახიშვილი. ჯავახიშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე, ჯავახიშვილი ალექსანდრე (ლალი) ივანეს ძე, ჯავახიშვილი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე, ჯავახიშვილი გამრეკელ, ჯავახიშვილი გიორგი ალექსანდრეს ძე, ჯავახიშვილი დავით გიორგის ძე, ჯავახიშვილი ზაქარია, ჯავახიშვილი თარხუჯ კახას ძე, ჯავახიშვილი ივანე ალექსანდრეს ძე, ჯავახიშვილი კახა ივანეს ძე, ჯავახიშვილი მზეჭაბუკ, ჯავახიშვილი ნათელა ივანეს ასული, ჯავახიშვილი ნინო ალექსანდრეს ასული, ჯავახიშვილი პაატა, ჯავახიშვილი როინ (როინ-ბეგ), ჯავახიშვილი ჯავახ. ენციკლოპედიური ლექსიკონი „ივანე ჯავახიშვილი“. თბ. 2002.

¹⁰ ნ. ჯავახიშვილი. ივანე ჯავახიშვილის ბიოგრაფიის ნაკლებადცნობილი და უცნობი ფურცლები, გვ. 196-213.

XIII საუკუნეში საქართველოს სამეფო კარზე თორელებს ეპყრათ მეჭურჭლეთუხუცესობა და ახალქალაქის ერისთავთერისთავობა. შემდგომ პერიოდში მათ დაკარგეს ასეთი მაღალი რანგის თანამდებობები და პოლიტიკურ-სოციალური თვალსაზრისით თანდათან დაემცრნენ. მათმა მეტოქე ჯაყელთა ძლიერმა ფეოდალურმა სახლმა შეძლო სამცხე-ჯავახეთიდან თორელთა განდევნა და მეჭურჭლეთუხუცესობაც თვითონ დაისაკუთრა.

თემის ხეობაში დამკვიდრებულ თორელთა საგვარეულო საძვალე იყო რკონის მონასტერი, რომელსაც მეჭურჭლეთუხუცესმა კახა თორელმა სოფელი ხოვლე შესწირა.

1259 წლით დათარიღებული საბუთით (შეწირულების დაწერილი მეჭურჭლეთუხუცეს კახა თორელისა რკონის მონასტრისადმი) ირკვევა, რომ მემამულე აღბუდაისაგან კახას შეუძენია ხოვლე და თავის მეუღლე ხათუთასთან (შვილები არ ჰყოლიათ) ერთად, ეს სოფელი შეუწირავს რკონის ღვთისმშობლის მონასტრისადმი.¹¹ ვინაიდან ეს ტაძარი წარმოადგენდა ამ გვარის ტრადიციულ სალოცავს, მას ჯავახიშვილთა ყოველი მომდევნო თაობა ყმა-მამულს სწირავდა.

ჯავახიშვილთა გვარის ფუძემდებელი იყო ჯავახ გამრეკელის ძე თორელი, რომელიც XIII-XIV საუკუნეთა მიჯნაზე მოღვაწეობდა. შემდგომში იგი სვიმონის სახელით შედგა ბერად იერუსალიმის ჯვრის მონასტერში. მისი ვაჟები იყვნენ XIV საუკუნის პირველ ნახევარში მოღვაწენი – გამრეკელი, ივანე და შალვა, რომლებიც იწოდებოდნენ თორელ-ჯავახიშვილებად. XIV საუკუნის პირველ ნახევარში ხსენებული შალვა იყო საქართველოს მეფე გიორგი V-ის მეაბჯრეთუხუცესი. ჯავახის (შემდგომში – ბერი სვიმონის) შვილიშვილი – სარიჯნა (იგივე სარიჯანი), რომელიც XIV საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწეობდა და მისი მომდევნო თაობები უკვე ჯავახიშვილებად იწოდებოდნენ. ეს, ძირითადად, განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ თორელთა ამ შტომ დაკარგა მიწის მფლობელობა წინაპართა მამულში – თორის რეგიონში.

ჯავახიშვილთა სათავადოს „საჯავახიანო“ ეწოდებოდა. მას თანდათანობით ემატებოდა ბაგრატიონთა ხელმწიფეთაგან ბოძებული ყმა-მამული. კერძოდ, ამ გვარის ცალკეულმა წარმომადგენლებმა ქართველი მონარქებისაგან სხვადასხვა დროს მიიღეს შემდეგი სახის წყალობა: გიორგი V ბრწყინვალესაგან – ათენაგუენის მონასტერი, რომელიც კოჟრის ძირას მდებარეობდა

¹¹ ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II. საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს.). ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ი. დოლიძემ. თბ. 1965, გვ. 57.

(1338 წ.); გიორგი VIII-საგან სოფლები ზემო და ქვემო ცხირეთი, ხანდაკი, ოძისი, ახალშენი, ზემო და ქვემო ელდისი – გამრეკელ ჯავახიშვილმა (1454 წ.); აგკეთი და იის ციხე – ზაქარია, კახა და ზაზა ჯავახიშვილებმა (1463); ქართლის მეფე კონსტანტინე II-ისაგან – ცხირეთის გვერდი, ხანდაკი და თხილოვანი, მდებარე ქალაქის პირას – იმავე ჯავახიშვილებმა (1466 წ.); ქართლ-იმერეთის მეფე ბაგრატ VI-ისა და ქართლის მეფე კონსტანტინე II-საგან – ქვეშის ციხე და რატევანი (1468 წ.) და სხვ.

გარდა ხოვლესი, რომელიც თავად ჯავახიშვილთა ძირითად სამკვიდრო სოფელს წარმოადგენდა, ამ გვარის მფლობელობაში შედიოდა ყმა-გლეხებით დასახლებული მამულები, რომლებიც მდებარეობდა ქართლის სამეფოში შემავალ სოფლებში. მათ შორის სხვადასხვა დროს იყო შემდეგი სოფლები (ჩამოვთვლით ანბანურად): *აბანო, ახალქალაქი, ახალშენი, გარგალი, ელდისი (ზემო და ქვემო) ზაკვი (ზაკუ), ზე, ზენადრისი*, რომლის მახლობლადაც იდგა „ჯავახიანთ ციხე“ – ციხესიმაგრე სასახლითა და ეკლესიით, *მელე, ოძისი* (რომელიც მანგლისთან მდებარეობდა), *რკონი, საყავრე, სიონი, სკრა, ფიცესი, ქვენადრისი, ყარაღაჯი, ცხირეთი, წოდორეთი, ჭვიროსი, ჭვარების სახორცე* და სხვ.

ქართველი მეფენი წყალობას არ იშურებდნენ თავად ჯავახიშვილთა მიმართ, რომელთაც ყმა-მამულების გარდა, მაღალ საერო თანამდებობებსაც უბოძებდნენ ხოლმე.

1345 წელს გიორგი V-მ ლაშქრობისას გაწეული სამსახურისათვის ყმა-მამული უბოძა გამრეკელ ჯავახის ძე ჯავახიშვილს.

1454 წელს გიორგი VIII-მ გამრეკელ ჯავახიშვილს უბოძა ჯერ გორის მოურავობა (ეს თანამდებობა მანამდე ზევდგინიძეებს ეკავათ), ხოლო შემდეგ – ატენის მოურავობა.

1468 წელს ქართლ-იმერეთის მეფემ ბაგრატ VI-მ განუახლა ზაქარია ჯავახიშვილს ქვემო ქართლში მდებარე ქვეშის ციხის ბაჟისა და რატევანის წყალობა.

1550 წელს ქართლის მეფე სიმონ I-მა გომფარ ჯავახიშვილი დაადგინა მეკობრისძმებნელის თანამდებობაზე.

როსტომის მეფობის (1632-1658) პერიოდში პაატა ჯავახიშვილი იყო მეფის ფარეშთუხუცესი, ხოლო იმავდროულად მოურავი სამეფო სოფლებისა: ახალდაბისა და ოლთისისა (მდებარეობდა თრიალეთში). 1643 წელს მან გამოაშკარავა ქართლის ფეოდალთა შეთქმულება როსტომ მეფის წინააღმდეგ, რომელსაც მეთავეობდნენ ზაალ არაგვის ერისთავი და ნოდარ ციციშვილი.

იმავ პერიოდში ზემოხსენებული პაატას განაყოფი – როინ ჯავახიშვილი – იყო ბოქაულთუხუცესი და მდივანბეგი, ხოლო მისი ძე ქაიხოსრო – ბოქაულთუხუცესი.

XVII საუკუნის მიწურულს ქართლის სამეფო კარზე დაწინაურდნენ გომფარ და ფარემუხ ჯავახიშვილები. ეს უკანასკნელი 1699 წელს უფლისწულის სახლთუხუცესად დაუდგენიათ.

1768 წელს ცხინვალის ნაცვალი იყო დავით ჯავახიშვილი.

ქართლ-კახეთის სამეფოს არსებობის ბოლო პერიოდში დაწინაურდა ვახუშტი ჯავახიშვილი, რომელიც მდივანბეგი გახდა.¹²

ჯავახიშვილებმა თავი გამოიჩინეს არა მხოლოდ საერო, არამედ სასულიერო ასპარეზზეც. მათ ეპყრათ მანგლელი და ურბნელი მთავარეპისკოპოსების თანამდებობანი.

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწეობდა მანგლელი მთავარეპისკოპოსი გაბრიელი, რომელიც იყო ძე ზემოხსენებული ფარემუხუცესისა პაატა ჯავახიშვილისა. მისი მთავარეპისკოპოსობის დროს ერეკლე I-მა სამეფო გადასახადებისაგან გაათავისუფლა საჯავახიანოში მანგლისის ღმრთისმშობლისათვის შეწირული მამულები და სოფლები – მანგლისი და მეთრევანა.

იმავ საუკუნის მიწურულის ცნობილი სასულიერო მოღვაწე იყო ურბნელი მთავარეპისკოპოსი იოსებ ჯავახიშვილი.¹³

შუა საუკუნეებში გავრცელებული იყო ქართული ხალხური გამონათქვამი – დალოცვა, რომელიც ყურადღებას ამახვილებდა ოთხი წარჩინებული საგვარეულოსათვის დამახასიათებელ ნიშან-თვისებაზე. კერძოდ, სასურველ პიროვნებას ასე დალოცავდნენ: „ღმერთმა მოგცეთო – „ციცაიანთ ქალობა, თარხნიანთ ვალობა, ბავრატიონთ ქონება, ჯავახიანთ გონება“.¹⁴

¹² პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. ტ. V, გვ. 438-468; ქართული სამართლის ძეგლები. ტ. II, გვ. 133; 137; ქართული ისტორიული საბუთები (XIV-XV საუკუნეები). ტ. II. შეადგინეს და გამოსაცემად მოამზადეს თ. ენუქიძემ, ნ. თარხნიშვილმა, ბ. ლომინაძემ. თბ. 2013, გვ. 37-38; ქართული ისტორიული საბუთები (XV საუკუნის მეორე ნახევარი). ტ. III. შეადგინეს თ. ენუქიძემ, დ. კლდიაშვილმა, მ. სურგულაძემ. გამოსაცემად მოამზადა მ. სურგულაძემ. თბ. 2014, გვ. 83-84; 151-152; 171; ნ. შოშიაშვილი. ჯავახიშვილები, გვ. 767-768; რ. თოფჩიშვილი, საქართველოს თავადაზნაურთა გვარების ისტორია, გვ. 441-444.

¹³ პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. ტ. V, გვ. 441-452.

¹⁴ ნ. ჯავახიშვილი. „ჯავახიანთ გონება“. ენციკლოპედიური ლექსიკონი „ივანე ჯავახიშვილი“. თბ. 2002, გვ. 766-767.

თორელთა გვარიდან ჯავახიშვილებს მემკვიდრეობით გადაეცათ მამაკაცთა სახელები: ჯავახი, გამრეკელი, კახა, შალვა, ივანე. მათგან პირველი სახელი თორელთა შორის დამკვიდრდა ჯავახეთის რეგიონში მათი სამამულო მფლობელობის გამო, გამრეკელი – გვარიდან გადაიქცა სახელად ამ საგვარეულო განშტოებიდან წარმოქმნილ თორელთა გვარში, ხოლო შალვა და ივანე ახალციხელ-თორელები იყვნენ XII საუკუნეში მოღვაწე სახელგანთქმული სარდლები.

XV საუკუნეში მოღვაწე ჯავახიშვილთაგან საისტორიო წყაროებში იხსენიებიან: გამრეკელ სარიჯნას ძე; მისი ვაჟები – ზაქარია, კახა, ზაზა, სოლა; გამრეკელის შვილიშვილები – ჯავახი, ივანე, შალვა.

XVI საუკუნიდან ჯავახიშვილებში ფეხი მოიკიდა ახალმა სახელებმა: როინი, ქაიხოსრო, პაატა, გომპარი, ფარსადანი, შერმაზანი, ფარემუზი, ზაალი, თუმცა ძველი, ტრადიციული სახელების ნაწილი მაინც შემორჩა. მაგალითად, 1543 წლით დათარიღებულ საისტორიო საბუთში იხსენიება ჯავახიშვილი.

XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე წყაროები იუწყებიან თავად ჯავახიშვილთა ხუთი ოჯახის შესახებ, რომელთა შორისაც იყვნენ: 1) როინის შვილები – მასური და ბეჟანი; 2) როინისშვილების განაყოფი ჯიმშერი; 3) ივანეს შვილი ქაიხოსრო; 4) შალვა, თავისი ძმებით და შვილებით; 5) გამრეკელი და მისი ვაჟები – თამაზი და შანშერი, ასული – შამანდუხი.

XVII საუკუნის განმავლობაში ზემოხსენებული ოჯახებიდან საისტორიო წყაროებში იხსენიება მხოლოდ შალვას შთამომავლობა, კერძოდ, მისი ერთ-ერთი შვილის – შანშეს – ოჯახი. ამ უკანასკნელის გარდა, შალვას კიდევ ჰყავდა ოთხი ვაჟი: ბიძინა, ფარსადანი, შერმაზანი, ხოსიტა.

XVII საუკუნის შუა ხანებში საისტორიო წყაროებში იხსენიებიან შანშეს ვაჟები: პაატა, როინი, შალვა და ქაიხოსრო. ისინი იყოფოდნენ ორ სახლად, რომლიდანაც ერთის თავკაცი იყო პაატა, ხოლო მეორისა – როინი.

XVII საუკუნის მეორე ნახევარში აღნიშნული პირველი სახლიდან დაწინაურდა გომფარი, ხოლო მეორედან – ქაიხოსრო და ფარემუზი.

XVIII საუკუნის პირველ მეოთხედში, ქაიხოსროსა და ფარემუზის ვაჟები რამდენიმე სახლად გაიყარნენ. იმავე საუკუნის მეორე მეოთხედში ქაიხოსროს შვილებიდან სახლის უფროსებად ჩანან ოთარი და ვახტანგი, ხოლო ფარემუზის შვილებიდან – როინი და ავთანდილი. იმავე საუკუნის მიწურულს ავთანდილის ვაჟები – ვახუშტი, მზეჭაბუკი და თეიმურაზი – გაიყარნენ.

XVIII საუკუნის საისტორიო წყაროებში ძირითადად ზემოხსენებულ ჯავახიშვილთა შთამომავლები იხსენიებიან, ვინაიდან გომფარის სახლი დაემ-

ცრო. იმავე საუკუნის მიწურულს გომფარის სახლის ზოგიერთი წარმომადგენელი საჯავახიანოში თავისი უფლებების აღდგენას ცდილობდა.

ამ თავადური გვარის ქვეშევრდომობაში იმყოფებოდა ცხრა ვასალი, ანუ ყმა-აზნაური, რომელთა შორისაც იყვნენ (ვასახელებთ ანბანურად): აბულგარდიშვილი, ბეჟანასშვილი, გამყრელიძე, გიორგისშვილი, ზაალდაშვილი (ზაალიშვილი), იორამისშვილი, მახვილაძე, ნინიასშვილი, შოთასშვილი. თითოეული მათგანი იყო წვრილი მემამულე-ფეოდალი, რომელსაც თავისი ყმა-გლეხები ჰყავდა. ეს აზნაურები ასრულებდნენ თავად ჯავახიშვილთა მიერ დაკისრებულ სხვადასხვა ვასალურ ვალდებულებას. მათგან ყველაზე მაღალი თანამდებობა ეკავათ აბულგარდიშვილებს, რომლებიც საჯავახიანოს სახლთუხუცესები იყვნენ.

თავად ჯავახიშვილებს ხანგრძლივი სამამულე დავა და მეტოქეობა ჰქონდათ სხვა ქართულ ფეოდალურ საგვარეულოებთან, მათ შორის – ჯაყელებთან, ფანასკერტელ-ციციშვილებთან და სააკაძე-თარხან-მოურავებთან.

საჯავახიანოში შემავალი მამულების გარკვეული ნაწილი თანდათან გადავიდა შიდა ქართლის გაღმა მხარეში გადმოსახლებულ ფანასკერტელ-ციციშვილთა მფლობელობაში, რასაც დაემატა მეფეთა მიერ სააკაძეთათვის გადაცემული საჯავახიანოს ნაწილიც. ამის გამო, XVI საუკუნის მიწურულს და XVII საუკუნის პირველ მეოთხედში ჯავახიშვილებს ხანგრძლივი დაპირისპირება ჰქონდათ სააკაძეებთან და, მათ შორის, სარდალ გიორგი სააკაძესთან.

ჯავახიშვილთა სათავადო სახლი, რასაკვირველია, უნათესავებოდა სხვა ფეოდალურ სახლებს, ზოგჯერ მეტოქეებსაც, რის გამოც, მათ შორის ზავი ჩამოვარდებოდა ხოლმე. მაგალითად, XIV საუკუნის დასაწყისში დაიღო კეთილმოყვრობის წიგნი კახა თორელსა და ბექა ჯაყელს შორის; XV საუკუნის პირველ ნახევარში გამრეკელ ჯავახიშვილმა ცოლად შეირთო გულსურაბ ფანასკერტელი, რის გამოც აქტიურად დაეხმარა თაყა ფანასკერტელ-ციციშვილს სამამულო ბრძოლაში თავად ჩიჯავაძეებთან და, ასევე, ვახტანგ და დემეტრე ბაგრატიონებს შორის გაჩაღებული დინასტიური ბრძოლის პერიოდში; XVI საუკუნის მიწურულს გამრეკელ ჯავახიშვილმა თავისი ასული შამანდუხი მიათხოვა სახლთუხუცეს ივანე სააკაძეს და მზითვად ცხირეთი მისცა.

ჯავახიშვილთა ფეოდალურ სახლში მომხდარი გახშირებული გაყრის პროცესი, ასევე, ბაგრატიონთა შიდადინასტიურ მეტოქეობაში, ანდა შინაფეოდალურ ბრძოლებში მონაწილეობა, თანდათან ასუსტებდა ამ გვარს, როგორც პოლიტიკურად, ასევე სოციალურადაც. მაგალითად, 1588 წელს ქართლის მეფე სვიმონ I-მა ჯავახიშვილებს ჩამოართვა სოფელი ოძისი და გადასცა სიაუმ სააკაძეს; 1624 წელს გაიმართა სასამართლო, სადაც განიხილეს ქაი-

ხოსრო ჯავახიშვილსა და გიორგი სააკაძეს შორის არსებული დავა; ქართლის ლეგიტიმურმა მეფემ, გიორგი XI-მ, დაარბია გომფარ ჯავახიშვილი, რომელიც მხარს უჭერდა ქართლში გამეფებულ ბაგრატიონთა კახეთის შტოს წარმომადგენელს ერეკლე I-ს (ნაზარ-ალი-ხანს) და სხვ.

ჯავახიშვილთა სათავადო საგვარეულოში გაყრა მოხდა: XV საუკუნის პირველ ნახევარში, XVI საუკუნის მეორე ნახევარში, XVII საუკუნის შუა ხანებში, XVIII საუკუნის ოციან წლებსა და იმავე საუკუნის მიწურულს. ზოგჯერ ამას ერთვოდა სტიქიური უბედურებებიც, მაგალითად, „ჭირიანობა“. ამის შედეგადაც კი ჯავახიშვილთა გაყრილ სახლებს თანდათან უმცირდებოდა ყმა-მამული, რასაც ვასალ აზნაურთა შემცირებაც მოსდევდა. მაგალითად, ქართლ-კახეთის მეფის ზემოხსენებულ მდივანბეგს, ვახუშტი ჯავახიშვილს, მხოლოდ ოთხი კომლი ყმა-გლეხი ებადა.

ყოველივე ზემოთქმულის შედეგი იყო ის ფაქტი, რომ ოდესღაც მძლავრი და გავლენიანი თავადი ჯავახიშვილები XVIII-XIX საუკუნეთა მიჯნაზე თანდათან ხელმოკლე მემამულეებად იქცნენ.¹⁵

რუსეთის იმპერიასა და ქართლ-კახეთის სამეფოს შორის 1783 წლის 24 ივლისს გეორგიევსკში დადებულ მფარველობით ტრაქტატს (1783 წ.) დართულ ქართველ თავადაზნაურთა ნუსხაში ჯავახიშვილები იხსენიებიან ქართლის თავადთა შორის. ტრაქტატში ასევე იხსენიებიან თავად ჯავახიშვილთა შემდეგი ყმა-აზნაურები (ვასახელებთ ანბანურად): აბულვარდიშვილი, ბეჟანიშვილი, გამყრელიძე, ზაალიშვილი, მახვილაძე, ნინიაშვილი,¹⁶ რასაც იოანე ბაგრატიონი თავის გენეალოგიურ ნაშრომში ადასტურებს.¹⁷

აქედან ჩანს, რომ ნაცვლად წინანდელი ცხრა ვასალი აზნაურისა, იმხანად ჯავახიშვილებს მხოლოდ ექვსი აზნაური ჰყავდათ.

XIX საუკუნეში რუსეთის იმპერიის ხელისუფლებამ თავადებად აღიარა ქართულ სათავადო საგვარეულოთა წარმომადგენლები და მათ შორის ჯავახიშვილების ორი შტო. მათგან ერთი შტო საქართველოში ცხოვრობდა, ხოლო მეორე შტო – 1724 წლიდან რუსეთში მოღვაწეობდა. ისინი წაჰყვინნ

¹⁵ ნ. შოშიაშვილი. ჯავახიშვილები, გვ. 767-768; რ. თოფჩიშვილი. საქართველოს თავადაზნაურთა გვარების ისტორია, გვ. 441-445.

¹⁶ გეორგიევსკის ტრაქტატი. 1783 წლის ხელშეკრულება რუსეთის მფარველობაში აღმოსავლეთ საქართველოს შესვლის შესახებ. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო გ. პაიჭაძემ. თბ. 1983, გვ. 58-62.

¹⁷ ი. ბაგრატიონი. შემოკლებით აღწერა საქართველოსა შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა, გვ. 98-99.

მეფე ვახტანგ VI-ს, რომელიც ქართლის სამეფოში შექმნილი უძძიმესი ვითარების გამო იძულებული გახდა, დაეტოვებინა სამშობლო და თავის ოჯახთან და მრავალრიცხოვან ამაღასთან ერთად რუსეთში გადახვეწილიყო. ქართლის მეფის ამაღის ნუსხაში იხსენიებიან ერასტი და შიომ ჯავახიშვილები თავიანთი თანხლები პირებით, რომელთა შორისაც მათი პირადი მსახურნიც იყვნენ.¹⁸ ხსენებულმა ჯავახიშვილებმა მოღვაწეობა გააგრძელეს რუსეთში, სადაც მათი შთამომავლობა ცნობილი იყო გვართ – ჟევახოვი («ЖЕВАХОВ»).

რუსეთში გადახვეწილი ვახტანგ VI-ის ლიტერატურულ წრეში შედიოდა პოეტი ჯავახიშვილი (სახელი უცნობია), რომელიც სამეფო ამაღის წევრი იყო. სამწუხაროდ, მისმა ნაწერებმა ჩვენამდე ვერ მოაღწია.

სოლომონ ცაიშვილის აზრით, ეს პოეტი იყო იმ ქართველ ემიგრანტთა შორის, რომელთაც რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლებამ თანამედროვე უკრაინის ტერიტორიაზე მამულები უბოძა.¹⁹

რუსეთში მყოფი ვახტანგ VI-ის, ბაქარისა და მათი უახლოესი გარემოცვის წრეში გამართული ერთ-ერთი სააღღგომო ზეიმის დროს ერთმანეთი გაუცვნიათ ზემოხსენებულ პოეტ ჯავახიშვილს და ლექთა ტყვეობიდან გაქცეულ დავით გურამიშვილს (1705-1792). მათ შორის გამართულა ლიტერატურული შეჯიბრი, რის შესახებაც ასე მოგვითხრობს დავით გურამიშვილი თავის ავტობიოგრაფიულ ნაწარმოებში „დავითიანი“:

„ჯავახიშვილს გამაღექსეს, მოშაირეს ჩემებრ ცუღსა,
პირად მჭღღესა, ტანად ხმელსა, ვით ნუჟრიანს ხესა მრუღსა,
რაც მე უთხრი, მას მიანხნის, ვით ნარცეცხლა უკან კუღსა.
ბევრჯელ ასე იმწვიტინის, კოტვით ძირს დასცემღის ქუღსა“.²⁰

რუსეთში დასახლებულ თავად ჯავახიშვილთა (იგივე ჟევახოვთა) შორის გამოირჩეოდნენ: ვახტანგ VI-ის ამაღის წევრი შიომი (რუსეთში – სიმონი), რომელიც ქართველ ჰუსართა პოლკში პოდპოლკოვნიკად მსახურობდა და მისი ვაჟები, გენერალ-მაიორები ფილიპე (1752-1817) და ივანე (1762-1837), ხსენებული პოლკის მაიორი ერასტი (რუსეთში – გერასიმე) და მისი ძე – გენერალ-მაიორი სპირიდონი (1768-1815).

რუსი მკვლევარ-გენეალოგების მ. კატინ-იარცევისა და ს. ლუმიინის ნარ-

¹⁸ ს. ყუბანეიშვილი. დავით გურამიშვილი ქართულ ჰუსართა პოლკში. თბ. 1955, გვ. 17; 132-133.

¹⁹ ს. ცაიშვილი. ჯავახიშვილი. „ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია“. ტ. XI, თბ. 1987, გვ. 525.

²⁰ დ. გურამიშვილი. დავითიანი. თბ. 2005, გვ. 165.

კვებში „თავადი ქვეახოვები“ ზემოხსენებულ გენერალ ივანე ქვეახოვის (1762-1837) შესახებ ვკითხულობთ: «В Отечественной войне 1812 года участвовал в качестве шефа Серпуховского драгунского полка. Генерал-майор (8.04.1813), кавалер орденов Св. Георгия 4-й ст. (за кампанию 1806-1807 гг.) и Св. Владимира 3-й ст. (1812), награждён золотой саблей за храбрость. После отставки (31.01.1817) жил в Одессе, где ещё в 1816 году приобрел землю; принимал деятельное участие в благоустройстве города, одна из улиц которого названа в честь него Княжеской, а большая прилегающая к городу возвышенность, у подножия которой расположен Хаджибеевский и другие лиманы, носит название «Жеваховой горы». Его портрет помещён в Военной галерее Зимнего дворца».²¹

ნაშრომში: „1812 წლის სამამულო ომი და კავკასიის ხალხები“ მისი ავტორი მ. ნერსისიანი წერს: «Из грузинских дворян Жеваховых (Джавахишвили) в Отечественной войне 1812 года участвовали братья Иван, Филипп и Семен, а также их родственники Спиридон Ерастович, Николай Егорович и Евстафий Теймуразович Жеваховы».²²

შიომ (სიმონ) ჯავახიშვილის შთამომავალთაგან, ასევე, ცნობილი იყვნენ ვლადიმერ დავითის ძე (1874-1938), რომელიც ბერად აღკვეცის შემდეგ იოასაფის სახელით მოღვაწეობდა მოგილევის ეპისკოპოსად, ხოლო შემდეგ საბჭოური რეპრესიების მსხვერპლი გახდა და მისი ბიძაშვილი, ნამდვილი სახელმწიფო მრჩეველი და იურისტი, დიმიტრი ვლადიმერის ძე (1869-1919), რომელიც 1919 წელს კიევში დახვრიტეს.

რუსეთის იმპერიის დანგრევის შემდეგ ქვეახოვების გვარის ზოგიერთი წარმომადგენელი რუსული არისტოკრატის მნიშვნელოვან ნაწილთან ერთად ემიგრაციაში წავიდა.

ეპისკოპოს იოასაფის ძმა ნიკოლოზი (1874-1938) მსახურობდა სინოდის ობერ-პროკურორის თანაშემწედ და დაახლოებული იყო რუსეთის საიმპერატორო ოჯახთან. იხსენიება ნიკოლოზ II-ის მეუღლის, იმპერატრიცა ალექსანდრა თეოდორის ასულის, საიდუმლო მიმოწერაში.²³ ემიგრაციაში წასვლის შემდეგ მოღვაწეობდა იტალიის ქალაქ – ბარში, სადაც ხელმძღვანელობდა წმ. ნიკოლოზ მირლიკელის საეკლესიო-არქეოლოგიურ კაბინეტს. მისი მო-

²¹ С. Думин. П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV, сс. 155-157.

²² М. Нерсисян. Отечественная война и народы Кавказа. Ер. 1965, сс. 140-141.

²³ О. Платонов. Николай Второй в секретной переписке. Москва, 2005.

გონებები წიგნად არის გამოცემული.²⁴

რუს მკვლევარ-გენეალოგთა შეფასებით, ხსენებულმა ნიკოლოზ ჟევახოვმა «В мемуарах отразил борьбу внутри Русской православной церкви накануне революции, планировавшиеся в ней реформы. Был убежденным сторонником сохранения синодальной системы церковного управления и после восстановления патриаршества патриарху он отводил роль советника царя, а Синод хотел бы видеть собором епископов».²⁵

ზემოხსენებული შიომ ჯავახიშვილის შთამომავალია ნინა დიმიტრის ასული ჟევახოვა (დაბადებული 1947 წელს), რომელიც ამჟამად ისრაელში ცხოვრობს და ლიტერატურის სფეროში მოღვაწეობს. მის კალამს ეკუთვნის წიგნი „ჟევახოვები“²⁶ რომელშიც გადმოცემულია მისი წინაპრების ისტორია.

1850 წლის 6 დეკემბერს რუსეთის იმპერატორმა ნიკოლოზ I-მა დაამტკიცა ქართლ-კახეთის, იმერეთისა და გურიის თავადაზნაურთა სიები, რომლებშიც იხსენიებოდა ტფილისის გუბერნიაში მცხოვრებ თავად ჯავახიშვილთა ოჯახები შემდეგი შემადგენლობით: 1) პრაპორშიკი ქაიხოსრო ივანეს ძე, მისი მეუღლე მზეხათუნი, მათი ვაჟები – გიორგი, დავითი, მიხეილი, ასული – მაკა; 2) კაპიტანი ევსტაფი (იგულისხმება – ესტატე) თეიმურაზის ძე, მისი მეუღლე ელისაბედი, მათი ვაჟი ალექსანდრე, მისი მეუღლე ნატალია, მათი ვაჟები – გრიგოლი და კონსტანტინე, მიხეილ ევსტაფის ძის ქვრივი ელისაბედი; 3) ნიკოლოზ დიმიტრის ძე, მისი მეუღლე მაია, მათი ვაჟები – დიმიტრი, რაფდენი, ივანე, ევსტაფი (იგულისხმება – ესტატე); ასულები – მაკა, ეკატერინე; ნიკოლოზის ძმა – პოდპორუჩიკი ივანე, მისი მეუღლე ნინო, მათი ვაჟები – ეგორი, კონსტანტინე, დავითი, ალექსანდრე, ასული სოფიო; 4) პოდპორუჩიკი იოსებ დიმიტრის ძე, მისი მეუღლე მარია-მი, მათი ვაჟი გრიგოლი, იოსების დედა ელისაბედი.²⁷

ამ ნუსხაში მეორე ნომრად წარმოდგენილ ოჯახში დასახელებული კაპიტანი ევსტაფი (იგივე ესტატე) თეიმურაზის ძე ჯავახიშვილი (დაბადებული 1772 წელს) 1812 წლიდან მსახურობდა რუსეთის იმპერიის შეიარაღებულ ძალებში, კერძოდ, პავლოგრადის ჰუსართა პოლკში. მონაწილეობდა ომ-

²⁴ Н. Жевахов. Воспоминания товарища обер-прокурора Св. Синода. М. 1993.

²⁵ С. Думин. П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV, гв. 156.

²⁶ Н. Жевахова. Жеваховы. Хайфа. 2010.

²⁷ ქართლ-კახეთის თავადთა და აზნაურთა ოჯახები. ფოტოტიპიური გამოცემა ზ. ჭუმბურიძის რედაქციით. თბ. 2005, გვ. 250.

ში ნაპოლეონის წინააღმდეგ, სამსახურიდან გადადგომის შემდეგ ერთხანს სანკტ-პეტერბურგში ცხოვრობდა. დაკავშირებული იყო ქართული არისტოკრატის შეთქმულებასთან, რომელიც 1832 წელს გამჟღავნდა. ცოლად ჰყავდა ელისაბედ იოანეს ასული ორბელიანი და ვაჟები: ალექსანდრე და მიხეილი.²⁸ ეს უკანასკნელი უკვე გარდაცვლილი იყო 1850 წლისათვის, როგორც ზემოთ მოყვანილი დოკუმენტიდან ჩანს.

აქვე დავსძენთ, რომ გარდა ესტატე ჯავახიშვილისა, რომელიც სანკტ-პეტერბურგში დაკითხეს,²⁹ ზემოხსენებული შეთქმულების მონაწილეთა დაკითხვის მასალებში ასევე იხსენიებიან მისი ნათესავები – ქაიხოსრო და მიხეილ ჯავახიშვილები.³⁰

ზემოხსენებულ ნუსხაში მესამე ნომრად წარმოდგენილ ოჯახში დასახელებული პოდპორუჩიკი ივანე დიმიტრის ძე ჯავახიშვილი იყო პაპა (მამის მამა) აკადემიკოს ივანე ჯავახიშვილისა.

იმავე პოდპორუჩიკის უფროსი ძმის ნიკოლოზ დიმიტრის ძე ჯავახიშვილის შვილთაშვილი, იოსებ ვასილის ძე ჯავახიშვილი (1897-1982), იყო მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის მიხეილ წინამძღვრიშვილის სახელობის ექსპერიმენტული და კლინიკური კარდიოლოგიის ინსტიტუტის დირექტორი, მისივე თაოსნობით დაარსებული საქართველოს კარდიოლოგთა სამეცნიერო საზოგადოების თავმჯდომარე.

სანკტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტის პრევატ-დოცენტ ივანე ჯავახიშვილის რეკომენდაციით ზემოხსენებული იოსებ ჯავახიშვილი 1914 წელს ჩაირიცხა სამხედრო-სამედიცინო აკადემიაში.

აკადემიკოსი შალვა ნუცუბიძე (1888-1969) იგონებდა თავისი სტუდენტობის დროს მომხდარ ასეთ ფაქტს: „პეტერბურგში ქართველთა საზოგადოების კლუბში შევედი საღამოხანს. ვხედავ, მშვენიერი გარეგნობის ვაჟკაცი „ქართულს“ ცეკვავს. ქალები თვალს არ აშორებენ. „სოსო ჯავახიშვილიაო“, – მითხრეს“.³¹

აკადემიკოსი ნინო ალექსანდრეს ასული ჯავახიშვილი (1914-2013)

²⁸ მ. ბერძინიშვილი. მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის, ტ. II. თბ. 1983, გვ. 265-266.

²⁹ გ. გოზალიშვილი. 1832 წლის შეთქმულება. ტ. III. თბ. 1976, გვ. 188.

³⁰ გ. გოზალიშვილი. 1832 წლის შეთქმულება. წინასიტყვაობა, მასალები, კომენტარები. ტ. II. თბ. 1970.

³¹ თ. ჯავახიშვილი. მოგონებები. თბ. 2003, გვ. 36.

იგონებდა: „ბატონ იოსებ ჯავახიშვილს ახალგაზრდობიდან ვიცნობდი. მომ-
ხიბლავი გარეგნობის მამაკაცი იყო და ყოველთვის იქცევდა ყურადღებას სა-
ზოგადოებაში. თუ ამას დაემატებოდა მის მშვენიერ ქცევას და განსაკუთრებით
ცეკვას, გასაგები გახდება, როგორი წარმატებით სარგებლობდა ყოველთვის.
მისი მოხდენილი ტანადობა დიდად უწყობდა ამაში ხელს. ასეთი ლამაზი და
დახვეწილი ქართულის ცეკვა მერე თითქმის არავისგან მახსოვს. ნამდვილი
თავადური ცეკვა იყო, ლალი და ამაყი. სილამაზე და იერი ხანშიშესულობამ-
დე შერჩა... განსაკუთრებით მინდა აღვნიშნო მისი ხასიათის ერთი დამახასია-
თებელი თვისება – პრინციპულობა... დიდია მისი დამსახურება საქართვე-
ლოში კარდიოლოგიის განვითარების საქმეში“.³²

პროფესორ იოსებ ჯავახიშვილის უმცროსი ძმის, ირაკლი ჯავახიშვი-
ლის (1898-1941), შვილიშვილია კინომსახიობი ლეილა გიორგის ასული ყი-
ფიანი-ბაგრატიონ-გრუზინსკისა (დაბადებული 1947 წელს), რომელმაც
ქართულ კინოში შესანიშნავი როლები განასახიერა.

ზემოხსენებულ ნუსხაში მესამე ნომრად წარმოდგენილ ოჯახში დასა-
ხელებული ნიკოლოზ დიმიტრის ძე ჯავახიშვილი (დაბადებული 1864 წელს)
იყო თბილისის სათავადაზნაურო გიმნაზიის ზედამხედველი.

ქართული სამხედრო ემიგრაციის წარმომადგენელი მიხეილ ნიკოლოზის
ძე დადიანი (1899-1970) იგონებდა: „ვცხოვრობდი ჩვენი გიმნაზიის
ზედამხედველთან ნიკოლოზ ჯავახიშვილთან. მისი ორი ვაჟი – მიტო და და-
თა ჩვენს გიმნაზიაში სწავლობდნენ, ორი ვაჟი კი კადეტთა კორპუსში... ჯა-
ვახიშვილის ბინა სულ ახლოს იყო გიმნაზიიდან, ვაკეში, სულ ორიოდვე
წუთის სავალზე. თვით ჯავახიშვილი შესანიშნავი კაცი იყო, დინჯი. არა-
სოდეს ხმას არ აუწევდა, მაშინაც კი, როდესაც რომელიმე ჩვენთაგანს სჭირ-
დებოდა ხმის აწევა და დატუქსვა“.³³

მწერალ ელიზბარ მაისურაძის ავტობიოგრაფიული ხასიათის ნაწარმო-
ებში „ოთხი წელი ჭექა-ქუხილში“ დაცულია საყურადღებო მოგონება, რომე-
ლიც ეხება XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე ხოვლეში მცხოვრებ ერთ-ერთ თა-
ვად ჯავახიშვილს (მისი სახელი უცნობია) და ნათელს ხდის იმდროინდელ
არისტოკრატიულ საზოგადოებაში არსებულ მეტოქეობას, რომელიც თვით
სახალხო დღეობის დროს გამართული სპორტული შეჯიბრების დროსაც კი

³² ა. ქურხული. იოსებ ჯავახიშვილი – ექიმი და პიროვნება. თბ. 1999, გვ. 85.

³³ მ. დადიანი. რაც მახსოვს. “Pro Georgia”. Journal of Kartvelological studies. №16. Warsaw, 2008, გვ. 141.

მჟღავნდებოდა. აქედან გამომდინარე, ხსენებული წიგნიდან შესაბამის ამონარიდს შეუძოკლებლად მოვიყვანო.

მოგონებაში ვკითხულობთ: „ჩვენებურები კავთისხევში წასულან დღეობაში. იქ დიდი ქართული ჭიდაობა გამართულა. კავთისხევის თავადს, მაღალაშვილს, თავის ფალავანი გადმოუყვანია და ხოვლეს თავად ჯავახიშვილისათვის უთქვამს: „შენი ბიჭებიდან ვინც გინდა, დააჭიდეო“ (თემძის მარცხენა მხარე ჯავახიშვილების სამფლობელოში შედიოდა).

ჯავახიშვილს თავისი ფალავანი გადაუყვანია, მაგრამ კავთისხეველს იმ წუთას დაუგდია ზურგზე. მეორე გადაუყვანია და ისიც ლავაშივით გაუკრავს მიწაზე. გათამამებული და გათავზედებული კავთისხეველი თურმე ჩოხას არ იხდიდა, წრეს ცეკვით უვლიდა და ხმამაღლა გაიძახოდა: „სანამ კიდევ სხვას არ გადმომიყვანო, ჩოხას არ გავიხდით“.

შეწუხებულია ჯავახიშვილი და თავისი მხრის ბიჭებისათვის მიუძარ თავს:

– „ვინა ხართ ვაჟკაცი, ამ სირცხვილისაგან ვინ მიხსნითო“.

ყველა გაჩუმებულია. მაშინ მამა წამდგარა წინ და უთქვამს:

– „შე დავეჭიდებო“.

– „ვისი ბიჭი ხარ?“ – უკითხავს თავადს.

– „ჩემი ძმა არის!“ – უთქვამს ბიძაჩემ აბრამას, მამაჩემის უფროს ძმას, რომელიც კარგად იცნობდა ჯავახიშვილს.

თავადს აუწონ-დაუწონია მამა, მოსწონებია და დათანხმებულია.

კავთისხეველმა ცეკვით ჩამოუქროლა თურმე მამას, საყელოში სტაცა ხელი, რომ კისრულით წამოეღო, მაგრამ მოტყუვდა: მამამ მაგნიტივით მიიტაცა ახლოს, ასწია და თვალის დახამხამების უმაღ ზურგზე ზღართანი მოადინა. ხალხის ყრიაშულს იქაურობა შეუძრავს თურმე.

– „არ არის!“ – იყვირა შეწუხებულმა მაღალაშვილმა.

– „არის!“ – დაიძახა ჯავახიშვილმა და შეიქმნა ერთი აყალმაყალი, მაგრამ ხალხმა მხარი თავიანთ თავადსა და ფალავანს დაუჭირა და ჭიდაობა ხელახლა გაიმართა.

ნირწამხდარ კავთისხეველს საცეკვაოდ უკვე აღარ ჰქონდა საქმე და ფრთხილად დაიჭირა თავი. შორიდან ჩამოუქროლა მამას და კვლავ საყელოში უნდა ჩაეელო ხელი, მაგრამ ვერ შეებდა, განზე გაუსხლტა და ჩოხის კალთები ამოდ შეისწორა.

ხელახლა ჩამოუქროლა მამას კავთისხეველმა, მაგრამ ამჯერად ვეღარ დაუსხლტა მის მარწუხებს. მამამ წნელიდან დაგრიხა, დაფუყულ ტომარასა-

ვით მიწაზე ათრია, რომ ხალხს კარგად დაენახა, რა ვაჟკაციც იყო კავთის-ხეველების ფალავანი, მერე ზურგზე მოიგლო ბატკანივით, კისერზე გადმოატარა და მიწაზე ზურგით დასცა.

– „არც ახლა არის?“ – იყვირა გახარებულმა ჯავახიშვილმა.

– „არის, არის!“ – იგრგვინა ხალხმა.

მამამ ჩოხა არ გაიხადა, – „კიდევ გადმომიყვანეთო“, მაგრამ ჯავახიშვილს არ გაუშვია საჭიდაოდ, „მჯობზე მჯობი ქვეყანაზე არ დაილევია, იქნება შენზე ძლიერი სხვა გამონჩდეს და შევრცხვეთ, ასე ჯობია გამარჯვებული ღავრჩეთო“ და ჩოხა გაუხდევინებია.

იმავე წუთს უხშია ბიძაჩემი აბრამა, ბარათი გამოუწერია და უთქვამს: „რახან შენმა ძმამ ჯავარი ამომყარა, წადი და ჩემი ტყიდან რამდენი შეშა და ფიჩხიც გინდა, რამდენი სამასალე ხე-ტყეც გჭირდება, გამოიტანეო.“

ასე დაუსაჩუქრებია მამა ჯავახიშვილს.³⁴

აქვე უნდა ითქვას, რომ ჯავახიშვილებსა და მაღალაშვილებს შორის მუდმივად მეტოქეობა როდი სუფევდა, არამედ დანათესაებაც ხდებოდა. ამის ერთ-ერთ მაგალითად შეგვიძლია გავიხსენოთ XX საუკუნის დასაწყისში მომხდარი ქორწინება ხოვლელ ელენე გრიგოლის ასულ ჯავახიშვილსა და ალექსანდრე გიორგის ძე მაღალაშვილს შორის. მათი ვაჟი – გიორგი ალექსანდრეს ძე მაღალაშვილი (1904-1969) იყო ქართული ემიგრაციის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი, მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი, ბიზნესმენი, რომელიც გერმანიაში მოღვაწეობდა და ყველაზე შეძლებულ და გავლენიან ქართველ ემიგრანტად ითვლებოდა. სარგებლობდა რა გერმანიის იმდროინდელ ხელისუფალთა ნდობითა და მხარდაჭერით, დიდი წვლილი შეიტანა II მსოფლიო ომის დროს ტყვეობაში ჩავარდნილ ქართველ საბჭოთა სამხედრო პირთა ფიზიკურად გადარჩენაში.³⁵

ვერმანტის გენერალი შალვა მაღლაკელიძე (1894-1976) იგონებდა, რომ III რაიხის მთავარ იდეოლოგ და გერმანიის მიერ აღმოსავლეთით ოკუპირებული ტერიტორიების მინისტრ ალფრედ როზენბერგთან (რომელიც ბალტიელი გერმანელი იყო) დაახლოებულ ქართველ ემიგრანტებს შორის „პირველ როლს თამაშობდა გიორგი მაღალაშვილი. ლამაზი კაცი იყო. მამამისი ბაქოდან თბილისში გადმოვიდა და 1919 წელს თავისი ვაჟი თავისივე

³⁴ ე. მაისურაძე. ოთხი წელი ჭექა-ქუხილში. თბ. 1977, გვ. 54-56.

³⁵ Н. Джавахишвили. Очерки истории грузино-балтийских взаимоотношений, Рига. 2015, гв. 269.

ხარჯით გერმანიაში გაუშვა სამედიცინო ფაკულტეტზე. თუმცა მაღალაშვილს არ უბუშავია – შეერთო მდიდარი ქალი, მერე ამას დაშორდა და უფრო მდიდარი ქალი შეერთო. გახდა დიდი მემამულე ბავარიაში, ჰქონდა ცხენების „ზავოლი“. მასთან მე ნამყოფი ვარ სტუმრად. მერე დაუმეგობრდა როზენბერგს, რომელიც „კავკასიის განყოფილებას“ განაგებდა“.³⁶

აღსანიშნავია, რომ ქართულ ფეოდალთა – ჯავახიშვილთა – შორის იყვნენ როგორც თავადები, ასევე აზნაურებიც, თუმცა ეს საკითხი წინამდებარე გამოკვლევის ჩარჩოს სცილდება.

2) ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბები

რუსეთის ხელისუფლება საგვარეულო გერბებს უმტკიცებდა იმპერიაში მცხოვრებ არისტოკრატიას, რომელთა შორის ქართველი თავადაზნაურობაც იყო.

ქართველ თავადებსა და აზნაურებს ჰქონდათ საკუთარი საგვარეულო გერბები, რომელთა ძირითადი ნაწილიც ოფიციალურად არ ყოფილა დამტკიცებული რუსეთის იმპერიის ხელისუფლების მიერ.

თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ გერბის დამტკიცება დაკავშირებული იყო საკმაოდ დიდ დროსთან და ხარჯებთან, რაც იმპერიის დედაქალაქში – სანკტ-პეტერბურგში – ჩასვლასაც გულისხმობდა, გასაგები გახდება, თუ რატომ ვერ შეძლო ამის გაკეთება ქართველი თავადაზნაურობის ძირითადმა ნაწილმა.

თავადი ჯავახიშვილები აღმოჩნდნენ იმ რამდენიმე ქართულ წარჩინებულ გვარს შორის, რომლებმაც მცდელობა და სახსრები არ დაიშურეს და რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლებას თავიანთი საგვარეულო გერბი დაამტკიცებინეს.

აქვე დავსძენთ, რომ ჯავახიშვილთა გერბის გარდა, რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლებამ დაამტკიცა გერბები შემდეგი ქართული წარჩინებული სათავადო საგვარეულოებისა: ბაგრატიონები (ქართლის მეფე იესეს შტამომავლობა, რომელიც რუსეთში მოღვაწეობდა), გრუზინსკები (ერეკლე II-ისა და გიორგი XII-ის შტამომავლობა), დადიანები (ოდიშის პირველი სამთავრო

---

³⁶ შ. მაღლაკელიძე. მოგონებანი. წიგნში: „ქართველები გერმანული დროშის ქვეშ მეორე მსოფლიო ომში“. მასალები გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო ვ. რცხილაძემ. თბ. 1994, გვ. 195.

საგვარეულო, რომელიც რუსეთში მოღვაწეობდა), მინგრელსკები (ოდიშის მეორე სამთავრო საგვარეულოს უფროსი შტო), შერვაშიძეები (აფხაზეთის სამთავრო საგვარეულოს უფროსი შტო), აბაშიძე-გორლენკოები, არაგვის ერისთავები, ციციშვილები, წულუკიძეები და სხვები. ასევე, დაამტკიცეს საგვარეულო გერბები აზნაურთა შემდეგი გვარებისა: აბრაზანცევეები (იგივე ამბერსაძეები), გარსევანიშვილები, ლაშქარიოვები (ბიბილურები) და სხვები.

რუსეთის იმპერიაში ცხოვრობდა თავადი ჯავახიშვილების ორი შტო:

1) საქართველოში მცხოვრები ჯავახიშვილები, რომლებიც თავიანთი წინაპრების გვარს ატარებდნენ, ხოლო რუსულ ოფიციალურ დოკუმენტებში, მსგავსად ქართული არისტოკრატიული საგვარეულოების უმრავლესობისა, იხსენიებოდნენ რუსიფიცირებული გვარით – Джавахов.

2) ვახტანგ VI-ის აძლასთან ერთად რუსეთში გადახვეწილი ჯავახიშვილები, რომლებიც იქ ატარებდნენ რუსიფიცირებულ გვარს – Жевахов.³⁷

XX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის ხელისუფლებამ დაამტკიცა და იმპერიის სათავადაზნაურო გვარების „საერთო საგერბეში“ შეიტანა თავად ჯავახიშვილთა აღნიშნული ორივე შტოს საგვარეულო გერბი. კერძოდ, ისინი შეიტანეს 1904 წელს გამოცემული „საერთო საგერბეს“ XVII და XVIII ტომებსა და, ასევე, რუსეთში მცხოვრები გერბის მფლობელი სათავადაზნაურო გვარების „უმაღლესად დამტკიცებული“ დასურათებული ნუსხის პირველ ნაკვეთში, რომელიც ჰეროლდიის საგერბე განყოფილებაში 1906 წელს შეადგინეს.

აქვე უნდა ითქვას, რომ თავიანთი საგვარეულო გერბის დამტკიცებას თავადი ქვეაზოვები ჯერ კიდევ XVIII საუკუნიდან ცდილობდნენ.

რუსეთის არმიის ზემოხსენებულმა გენერალ-მაიორმა სპირიდონ ერასტის (გერასიმეს) ძე ჯავახიშვილმა (1768-1815) ჰეროლდიის დეპარტამენტს 1798 წელს წარუდგინა მამისეული გერბის ესკიზი, რომელზედაც გამოსახული იყო ოთხნაწილიანი ფარი. მასზე დატანილი იყო: პირველ ნაწილში – ოქროს რტო, მეორეში – ნახევარმთვარე, მესამეში – გადაჯვარედინებული ხმლები, ხოლო მეოთხეში – ციხე-კოშკი. ამ ესკიზის საფუძველზე შექმნილი გერბის დამტკიცება საუკუნეზე მეტხანს გაჭიანურდა.

1901 წლის 7 მარტს რუსეთის ხელისუფლებამ დაამტკიცა თავად ქვეაზოვთა საგვარეულო გერბი («Герн князей Жеваховых»).

³⁷ Н. Джавахишвили. Санкт-Петербург – центр русско-грузинских взаимоотношений (1703-2003 гг.). Тб. 2003, გვ. 99-102.

ეს გერბი წარმოადგენს გაკვეთილ-გადაკვეთილ ფრანგულ ფარს შუაში მცირე ფრანგულივე ფართი. ფარის ზედა მარჯვენა კუთხეში გამოსახულია ლაჟვარდზე ირიბად გადაჯვარედინებული ოქროს ჯვარი და ვერცხლის აღმოსავლური ტიპის ხმალი, ხოლო ზედა მარცხენა კუთხეში – ვერცხლისფერი რაში თავზე გვირგვინით. ფარის ქვედა მარჯვენა კუთხეში გამოსახულია ვერცხლის ისრით მარჯვნიდან გახვრეტილი მეწამული ცეცხლის მფრქვეველი ზურმუხტის მთა (ეს არის „ქართლის სამეფოს გერბი“, რომელიც გამოსახულია გეორგიევსკის ტრაქტატს დართულ ქართლ-კახეთის სამეფოს დიდ სახელმწიფო გერბზე), ხოლო ქვედა მარცხენა კუთხეში – ლაჟვარდზე ალბეჭდილი ვერცხლისფერი ციხე-კოშკი, რომლის თავზეც ოქროსფერი ნახევარმოვარეა (ეს უნდა მიგვანიშნებდეს ჯავახიშვილთა გენეტიკურ წარმომავლობაზე სამცხე-საათაბაგოდან). ფარის ცენტრში, სიასამურის ბეწვის ფონზე გამოსახულია ოქროს სკიპტრა, რომელსაც ზემოდან თავადური გვირგვინი ადგას.

ფარის თავზე ალბეჭდილია ოქროს სარჩულიანი ლაჟვარდის მუზარადი, რომელსაც ამშვენებს საიმპერიო შავი ფერის ფრთაგამლილი ორთავიანი არწივი. ფარი უპყრია მის ქვეშ დაფენილ და ერთმანეთზე ლაჟვარდის ბაფთით გადაბმულ მუხის და დაფნის ტოტებზე მდგარ ფარიმტვირთელ ორ ლომს. გერბი მოქცეულია მეწამული ფერის სათავადო მანტიამი, რომელიც თავადური გვირგვინით ბოლოვდება.

ჰერალდიკოსთა დასკვნით, ზემოთ აღწერილი გერბის ზედა მარცხენა კუთხეში გამოსახული გვირგვინოსანი რაშის ფიგურა თავადმა ყვეაზოვებმა გადმოიღეს რუსეთის იმპერიაში მცხოვრები გერმანული წარმომავლობის ბარონი ვულფერტების საგვარეულო გერბიდან.³⁸

აქვე დავსძენთ, რომ ზემოხსენებული ვლადიმერ (იგივე ეპისკოპოს იოასაფ) და ნიკოლოზ დაკითის ძე ყვეაზოვების დედა იყო ბარონ ვულფერტის ასული.³⁹

1901 წლის 5 დეკემბერს რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლებამ დაამტკიცა საქართველოში მცხოვრებ თავად ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბი («Герб князей Джаваховых»).

ეს გერბი წარმოადგენს ოთხ ნაწილად დაყოფილ ფრანგულ ფარს. მის

³⁸ თ. ასათიანი. ქართული გერბთმცოდნეობა (ჰერალდიკა). თბ. 2010, გვ. 138-139.

³⁹ С. Думин. П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV, гв. 156.

ორ ნაწილზე (ზედა მარცხენა და ქვედა მარჯვენა კუთხეებში) გამოსახულია ლომები, ხოლო ზედა მარჯვენა და ქვედა მარცხენა კუთხეებში – ლაჟვარდზე ალბეჭდილი ვერცხლისფერი ტალღოვანი ქამრები. ფარის თავზე გამოსახულია ოქროს სარჩულიანი ლაჟვარდის მუზარადი, რომელსაც ამშვენებს საიმპერიო შავი ფერის ფრთაგაშლილი ორთავიანი არწივი. ფარი უპყრია ფარისმტვირთველ ორ ჩოხოსან და შეიარაღებულ მეომარს. გერბი მოქცეულია მეწამული ფერის სათავადო მანტიაში, რომელიც თავადური გვირგვინით ბოლოვდება.⁴⁰

ამრიგად, 1901 წელს რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლებამ დაამტკიცა თავად ჯავახიშვილთა ორივე შტოს საგვარეულო გერბი, რომელთა შორისაც მსგავსება შეინიშნება.

3) ივანე ჯავახიშვილის უშუალო წინაპრები

გენეალოგ იური ჩიქოვანის მიერ მოპოვებული საარქივო მასალების მიხედვით, ივანე ჯავახიშვილის ყველაზე ძველი უშუალო წინაპარი პირდაპირი (ანუ მამრობითი) ხაზით, რომლის სახელიც ქართულ საისტორიო წყაროებში შემოგვენახა, იყო XII საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწე ფეოდალი კახა თორელი.

როგორც ჩანს, ამ კახა თორელის ერთ-ერთი შთამომავალი უნდა ყოფილიყო მეჭურჭლეთუხუცესი კახა თორელი, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 1259 წლის საბუთში იხსენიება.

კახა თორელიდან დაწყებული, მის პირდაპირ შთამომავალთა გენეალოგიური ხაზი, დასრულებული ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილით, ასე გამოიყურება: კახა თორელი (იხსენიება 1152-1170 წლებში) – გამრეკელ თორელი (იხსენიება 1192 წელს) – კახა თორელი (იხსენიება 1191-1200 წლებში) – გამრეკელ თორელი (იხსენიება 1241-1257 წლებში) – კახა თორელი (იხსენიება XIII საუკუნის შუა ხანებიდან – 1285 წლამდე) – გამრეკელ თორელი (იხსენიება 1285-1308 წლებში) – ჯავახ თორელი, იგივე ბერი სვიმონი (იხსენიება 1290-1308 წლებში) – გამრეკელ თორელ-ჯავახიშვილი (იხსენიება 1345 წელს) – სარიჯან, იგივე სარიდან ჯავახიშვილი (იხსენიება 1390-1400 წლებში) – გამრეკელ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1440-1457

⁴⁰ ნ. ჯავახიშვილი. ჯავახიშვილთა საგვარეულო გერბი. ენციკლოპედიური ლექსიკონი „ივანე ჯავახიშვილი“, თბ. 2002, გვ. 768; თ. ასათიანი. ქართული გერბთმცოდნეობა (ჰერალდიკა), გვ. 138-140.

წლებში) – ზაქარია ჯავახიშვილი (იხსენიება 1454-1478 წლებში) – ჯავახ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1466-1505 წლებში) – გომჯარ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1505-1527 წლებში) – ჯავახ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1505-1543 წლებში) – ზაქარია ჯავახიშვილი (იხსენიება 1568 წელს) – შალვა ჯავახიშვილი (იხსენიება 1568-1600 წლებში) – შანშე ჯავახიშვილი (იხსენიება 1597-1607 წლებში) – ქაიხოსრო ჯავახიშვილი (იხსენიება 1597-1643 წლებში) – როინ, იგივე როინ-ბეგ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1623-1669 წლებში) – ფარემუზ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1651-1713 წლებში) – ზაალ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1708-1721 წლებში) – როინ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1716-1726 წლებში) – ზაალ ჯავახიშვილი (იხსენიება 1751-1784 წლებში) – დიმიტრი ჯავახიშვილი (1769-1819) – ივანე ჯავახიშვილი (1806-1870) – ალექსანდრე ჯავახიშვილი (1844-1912) – ივანე ჯავახიშვილი (1876-1940).

მომავალი მეცნიერის მამა – ალექსანდრე ივანეს ძე ჯავახიშვილი (1844-1912) – დაიბადა 1844 წელს ისტორიულ შიდა ქართლში მდებარე სოფელ ხოვლეში მცხოვრები თავადის, ტიტულარული მრჩევლის, ივანე დიმიტრის ძე ჯავახიშვილის (1806-1870), ოჯახში. იმჟამინდელი ადმინისტრაციული დაყოფით სოფელი ხოვლე მოქცეული იყო ტფილისის გუბერნიაში შემავალი გორის მაზრის შემადგენლობაში, ხოლო ამჟამად გაერთიანებულია კასპის რაიონში.

ალექსანდრე ჯავახიშვილს ჰყავდა ხუთი და-ძმა: გიორგი (დაბადებული 1829 წელს); კონსტანტინე (დაბადებული 1833 წელს); დავითი (დაბადებული 1837 წელს); ლევანი (დაბადებული 1846 წელს) და სოფიო (დაბადებული 1849 წელს).

ალ. ჯავახიშვილმა დაამთავრა თბილისის საგუბერნიო გიმნაზია და წარმატებით მოღვაწეობდა პედაგოგიურ ასპარეზზე ტფილისის გუბერნიის ქალაქებში. იყო სამოქალაქო მრჩეველი, რომელიც სხვადასხვა დროს მუშაობდა: თელავში (მასწავლებლად), თბილისში, გორისა და სიღნაღის მაზრებში (პედაგოგ-ინსპექტორად). დაჯილდოვებული იყო წმ. ანას II და III ხარისხის და წმ. სტანისლავის II და III ხარისხის ორდენებით.⁴¹

1871 წელს 27 წლის ალექსანდრე ივანეს ძე ჯავახიშვილმა ცოლად შეირთო 16 წლის სოფიო ვახვახიშვილი (1855-1928), რომელიც იყო ასული ქალაქ თელავში მცხოვრები თავადისა, მოსამართლე ათანასე ლიპარიტის

⁴¹ С. Думин. П. Гребельский. Дворянские роды Российской империи. Т. IV, гл. 145-148.

ძე ვახვახიშვილისა. ქართულ ფეოდალურ გვართა შორის ვახვახიშვილებს საპატიო ადგილი ეკავათ.

ალექსანდრე ჯავახიშვილსა და სოფიო ვახვახიშვილს შეეძინათ ექვსი შვილი: ეკატერინე (1872-1955), ივანე (1876-1940), გიორგი (1877-1956); მიხეილი (1879-1899), ალექსანდრა (1881-1955) და ლავითი (1883-1911).⁴²

მწერალი და საზოგადო მოღვაწე შალვა ამირეჯიბი (1886-1943) აღნიშნავდა, რომ ალექსანდრე ჯავახიშვილი „აღარ ჰგავდა არათუ ძველი ქართული ფეოდალური არისტოკრატის წევრს, არამედ გუშინდელ ბატონყმურ საქართველოს მებატონესაც. როგორც თავადი, ალექსანდრე ჯავახიშვილი, საშუალო მემამულე იყო, როგორც შეცვლილი ქართული საზოგადოების წევრი – მასწავლებელი და, ამრიგად, ცოდნისა და პროფესიის კაცი. თავისი მოღვაწეობა მან დაიწყო მასწავლებლის ხარისხით ტფილისში. შემდეგ იყო საქალაქო სკოლის ინსპექტორი გორში, ხოლო შემდეგ, როგორც წარჩინებული ინსპექტორი, ამ თანამდებობით ისევ ტფილისში გამწესებული. ცხოვრებაში ის იყო უმწიკვლო ზნეობის კაცი, სამსახურში განათლებული, ბეჯითი და დაუღალავი მუშაკი, ადამიანი, რომელმაც სამსახურში და საზოგადოებაშიც დიდი ღირსებით იცოდა თავის დაჭერა. ქართული უნივერსიტეტის დამაარსებლის დედაც განათლებული ქართველი ქალი ბრძანდებოდა... როგორი იყო ეს დედ-მამა სახლში და საზოგადოებაში, როგორი იყო მათი ზნეობრივი გავლენა შვილებზე, როგორ ზრდიდნენ ისინი მათ და რა მაღალი სათნოების შთაბეჭდილება დატოვეს მათ თავის უფროს ვაჟზე, ეს ჩვენ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ იქიდან, თუ რა დააწერა მან „ქართველი ერის ისტორიას“.⁴³

ივანე ჯავახიშვილი თავის მშობლებს უდიდეს პატივს სცემდა. ამის ერთ-ერთ ნათელ მაგალითად გამოდგება ის ფაქტი (რასაც შ. ამირეჯიბიც აღნიშნავდა), რომ ცნობილი ნაშრომის – „ქართველი ერის ისტორია“ – 1913 წლის გამოცემას ავტორმა წაუძღვარა შემდეგი მიძღვნა: *„ჩემს საყვარელ დედას და ძვირფას ხსოვნას ჩემის საყვარელი მამისას ვუძღვნი ამ წიგნს“*.⁴⁴

ივანე ჯავახიშვილის მიერ მამამისისა და წინაპრებისადმი გამოხატული

⁴² ნ. ჯავახიშვილი. ჯავახიშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე. ენციკლოპედიური ლექსიკონი „ივანე ჯავახიშვილი“. თბ. 2002, გვ. 768-769.

⁴³ შ. ამირეჯიბი. თხზულებანი ორ ტომად. შემდგენელი ლ. ცომაია. ტ. II. თბ. 1997, გვ. 68-69.

⁴⁴ ი. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია. წ. I. თხზულებანი. ტ. I. თბ. 1979, გვ. 31.

პატივისცემის საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენს ასევე მის მიერ საკუთარი ვაჟებისა და უფროსი ვაჟის შვილისადმი შერჩეული სახელებიც. კერძოდ, დიდა მეცნიერმა 1915 წელს დაბადებულ თავის ვაჟს დაარქვა კახა, ხოლო 1917 წელს დაბადებულ ვაჟს – ალექსანდრე, ანუ მამამისის სახელი.

უფროსი ვაჟისათვის კახას დარქმევას საფუძვლად ელო კონკრეტული ფაქტი საქართველოს ისტორიიდან, რომელიც ნათელი ხდება ატენის სიონის ფრესკული წარწერიდან. კერძოდ, ირკვევა, რომ 853 წლის აგვისტოში თბილისში შემოჭრილი არაბთა ლაშქრის სარდლის ბულა თურქის მეომრებმა შეიპყრეს ქართველი ერისთავი კონსტანტი (კოსტანტი) კახი და მისი ვაჟი – თარხუჯი.⁴⁵

„ქართველი ერის ისტორიაში“ ივანე ჯავახიშვილი წერს: „ტფილისის აღება მომხდარა 853 წლის 5 აგვისტოს, შაბათ დღეს. ბულამ ტფილისი დაწვა და ამ დაწვის დროს, არაბი ისტორიკოსის ატ-ტაბარის სიტყვით დაღუპულა 50000-მდე მცხოვრები ორთავე სქესისა. კახაი ერისთავი და ძე მისი თარხუჯი, რომელიც ზირაქ სპასალარს იმავე წელს იმავე თვესვე 26-სა აგვისტოს ტყვეთ შეუპყრია, ალბათ, აფხაზთა მეფის მხედრობაში იქმნებოდა და არაბ-აფხაზთა ლაშქრობის ბრძოლის დროს იქმნებოდა დაჭერილი. არაბებმა კახა აწამეს. თომა არწრუნი მას წმინდანს უწოდებს.“⁴⁶

ვინაიდან დიდი მეცნიერი მიიჩნევდა, რომ ხსენებული ერისთავი კახა უნდა ყოფილიყო თორელთა გვარის წარმომადგენელი, ანუ მისი უშუალო წინაპარი, მან ეს სახელი თავის უფროს ვაჟს დაარქვა. ამას ემატებოდა ის ფაქტიც, რომ კახა ტრადიციულად ერქვათ ივანე ჯავახიშვილის წინაპრებს (თორელებს). შემდგომში კი მამის თხოვნის შესაბამისად, კახა ივანეს ძემ (1915-1987) თავის ვაჟს, რომელიც 1941 წელს დაიბადა, სახელად თარხუჯი უწოდა.

პროფესორ ზურაბ ჭუმბურიძის განმარტებით, კახი (კახი) არის „პიროვნულ სახელად ქცეული ქართველთა ერთ-ერთი სატომო სახელი (ეთნონიმი), რომელიც საკუთარ სახელად ცნობილია VIII საუკუნიდან. იმდროინდელი მოღვაწეა ქართველი წმინდანი კოსტანტი კახი, რომლის შესახებაც მისი ბიოგრაფი გვამცნობს: „მას ჟამსა ოდენ იყო ვინმე ქუეყანასა ქართლისა-

⁴⁵ თარხუჯი. ენციკლოპედია „საქართველო“. ტ. III. თბ. 2014, გვ. 479; ქართული წარწერების კორპუსი. ფრესკული წარწერები. ტ. I. გ. აბრამიშვილისა და ზ. ალექსიძის გამოცემა. თბ. 1989.

⁴⁶ ი. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია. წ. II. თხზულებანი. ტ. II, თბ. 1983, გვ. 99.

სა, სანახებსა ზენა სოფლისასა, კაცი, რომელსა სახელი ერქუა კოსტანტი, რომელსა ეწოდა **კახაი** სახელად მამულისა მის ქუეყანისა“.⁴⁷ როგორც ვხედავთ, **კახა** კოსტანტის ზედწოდებაა, დამატებითი სახელია, შერქმეული „მამული ქვეყნის“ მიხედვით. სხვაგან, ატენის სიონის წარწერაში (853 წ.), იგივე პირი მხოლოდ კახას სახელით იხსენიება: „და მასვე თთუესა აგუსტოსსა კვ-სა, ღლესა შაბათსავე, ზირაქ შეიპყრა კახაი და ძე მისი თარხუჯი“. ამ წყაროთა მიხედვით უნდა დავასკვნათ, რომ **კახა** მეტსახელი კი არაა, ნამდვილი სახელია, ოღონდ ის ოფიციალურ სახელს არ წარმოადგენდა (ამ ფუნქციას კოსტანტი ასრულებდა). როცა ქრისტესათვის წამებული კოსტანტი ეკლესიამ წმინდანად აღიარა, ამის შემდეგ კახი (კახა) უკვე ქრისტიანულ კალენდარულ სახელად იქცა. კოსტანტი კახი არაბებმა სიკვდილით დასაჯეს 853 წელს, როცა ის 85 წლის მოხუცი იყო. ამრიგად, ის დაბადებული ყოფილა 768 წელს და ამ დროისათვის სახელი კახა (კახი) უკვე არსებობდა, ოფიციალურ სახელად კი IX საუკუნიდან იქცა“.⁴⁸

ამრიგად, დიდ ქართველ მეცნიერს ივანე ჯავახიშვილს ჰყავდა სახელოვანი წინაპრები და ნათესავები, როგორც მამის, ასევე დედის მხრიდან,⁴⁸ რომლებიც საქართველოს ისტორიის ამა თუ იმ ეტაპზე მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ. დიდი მეცნიერი იყო თავისი დიდებული წინაპრების ღირსეული შთამომავალი და დამფასებელი, რაც მან თავის მიერ განვლილი ცხოვრებითა და მოღვაწეობით დაამტკიცა.

⁴⁷ ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები. წ. I. V-X სს. დასაბუქდად მოამზადეს: ილ. აბულაძემ, ნ. ათანელაშვილმა, ნ. გოგუაძემ, ღ. ჯიქიამ, ც. ქურციკიძემ, ც. ჭანკიევმა და ც. ჯღამაიამ. ი. აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით. თბ. 1963, გვ. 165.

⁴⁸ ზ. ჭუმბურიძე. რა გქვია შენ? თბ. 2003, გვ. 173-174.

⁴⁸ ნ. ჯავახიშვილი. ივანე ჯავახიშვილის ბიოგრაფიის ნაკლებადცნობილი და უცნობი ფურცლები. ნაწილი პირველი. ივანე ჯავახიშვილის წინაპრები და ნათესავები დედის მხრიდან, გვ. 196-213.

Niko Javakhishvili

IVANE JAVAKHISHVILI'S PATERNAL ANCESTRY

Summary

Ivane Javakhishvili (1876-1940) was prominent Georgian scientist and public figure, one of the founders of Tbilisi University. Presented research studies his paternal ancestry.

Article is divided into three parts: first part covers the Javakhishvilis' history; the second – their patrimonial emblems; the third – Ivane Javakhishvili's paternal ancestry.